

Μνήμων

Τόμ. 37 (2019)

Μνήμων

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΜΝΗΜΩΝ

ΜΕΛΕΤΕΣ

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ, Και άλλες όψεις της βενετοκρατίας. Σκέψεις για τη βενετική κυριαρχία στον ελληνικό χώρο ► ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΙΩΑΝΝΟΥ, Ψήφισμα για τη ζωή και το έργο του ζωγράφου Νικόλαου Κουνελάκη (1827-1869) ► ΑΣΠΑΣΙΑ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗ, Διδάσκοντας το μέλλον: Η Νέα Ελλάδα στα σχολικά εγχειρίδια του τέλους του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα ► ΑΝΤΩΝΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ, Τουρκία και Τουρκοκύπριοι τη δεκαετία του 1950: προσλήψεις της ελληνικής Αριστεράς μέσω του Κυπριακού ► ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑ – ΕΝΤΥΠΟ: ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΚΚΩΝΑΣ, Ό μουσικός Πέτρος Μανουήλ Τρέσιος († 1840) και η «χαρτογραφία» ή «χαρτοτυπία» του ► ΠΟΙΗ ΠΟΛΕΜΗ, Το ελληνικό εκδοτικό τοπίο τον 19ο αιώνα ► ΠΕΤΡΟΣ ΠΑΠΑΘΕΩΣ, Το τυπογραφείο και «Βεργατικό Εκδοτικό "Το Άστρο"»: στοιχειοθετώντας την εκδοτική δραστηριότητα του πρώτου κυπριακού κοινοματικού τυπογραφείου (1927-1931) ► ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΟΥΚΟΣ, Τυπογραφία και τυπογράφοι στην Ελλάδα και την Κύπρο: ανιχνεύοντας ομοιότητες και διαφορές ► ΝΙΚΟΛΑΣ ΜΑΝΤΑΚΗΣ, Το τυπογραφείο του Γαλλικού Ινστιτούτου Αθηνών 1949-2001. Ένας ιδιαίτερος τυπογραφικός οργανισμός

ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ Ε. ΣΚΛΑΒΕΝΤΗΣ, Λουκία Δρούλια (1931-2019). Αφροισομένη στην έρευνα και αποτελεσματική στη διεύθυνσή της

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΘΕΟΔΩΡΟΥ, Γυανθρακαποθήκες στο Λαγείο. Το αρχείο του σταθμού ανθράκων της εταιρείας Μιχαλινός στην Κέα

ΜΝΗΜΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΝΤΟΚΟΥ (1934-2019)

ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΟΥΚΟΣ, ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ Δ. ΠΑΓΚΡΑΤΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΕΙΣ

Βαγγέλης Σαράφης, Γιάννης Καρράς, Γεώργιος Μαντούβαλος, Μαρία Χριστίνα Χατζηγιάννου, Σοφία Ματθαίου, Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβεντής, Γιάννης Κόκκωνας, Έλλη Λεμονίδου, Νικόλαος Μπομπούρης, Δημοσθένης Α. Δόνος, Δημήτρης Δημητριάδης, Στρατής Μπουρνάζος, Κατερίνα Γαρδίκια, Ελένη Γιαρά

37

ΑΘΗΝΑ 2019-2020

Εύη Καρούζου, Εθνικές γαίες, εθνικά δάνεια και εθνική κυριαρχία. Βρετανική διπλωματία και γαιοκτησία στο ελληνικό κράτος 1833-1843, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 2019

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΓΑΡΔΙΚΑ

doi: [10.12681/mnimon.37127](https://doi.org/10.12681/mnimon.37127)

Copyright © 2024, Μνήμων

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΓΑΡΔΙΚΑ Κ. (2024). Εύη Καρούζου, Εθνικές γαίες, εθνικά δάνεια και εθνική κυριαρχία. Βρετανική διπλωματία και γαιοκτησία στο ελληνικό κράτος 1833-1843, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 2019. *Μνήμων*, 37, 350–353. <https://doi.org/10.12681/mnimon.37127>

ΜΝΗΜΩΝ

ΜΕΛΕΤΕΣ

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ, Και άλλες όψεις της βενετοκρατίας. Σκέψεις για τη βενετική κυριαρχία στον ελληνικό χώρο ❖ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΙΩΑΝΝΟΥ, Ψηφίδες για τη ζωή και το έργο του ζωγράφου Νικόλαου Κουνελάκη (1827-1869) ❖ ΑΣΠΑΣΙΑ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗ, Διδάσκοντας το μέλλον: Η Νέα Ελλάδα στα σχολικά εγχειρίδια του τέλους του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα ❖ ΑΝΤΩΝΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ, Τουρκία και Τουρκοκύπριοι τη δεκαετία του 1950: προσλήψεις της ελληνικής Αριστεράς μέσω του Κυπριακού ❖ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑ – ΕΝΤΥΠΟ: ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΚΚΩΝΑΣ, Ό μουσικός Πέτρος Μανουήλ Έφεσιος († 1840) και ή «χαρτογραφία» ή «χαρτοτυπία» του ❖ ΠΟΠΗ ΠΟΛΕΜΗ, Το ελληνικό εκδοτικό τοπίο τον 19ο αιώνα ❖ ΠΕΤΡΟΣ ΠΑΠΑΠΟΥΛΥΒΙΟΥ, Το τυπογραφείο και «Εργατικό Εκδοτικό “Το Άστρο”»: στοιχειοθετώντας την εκδοτική δραστηριότητα του πρώτου κυπριακού κομματικού τυπογραφείου (1927-1931) ❖ ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΟΥΚΟΣ, Τυπογραφία και τυπογράφοι στην Ελλάδα και την Κύπρο: ανιχνεύοντας ομοιότητες και διαφορές ❖ ΝΙΚΟΛΑΣ ΜΑΝΙΤΑΚΗΣ, Το τυπογραφείο του Γαλλικού Ινστιτούτου Αθηνών 1949-2001. Ένας ιδιαίτερος τυπογραφικός οργανισμός

ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ Ε. ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ, Λουκία Δρούλια (1931-2019). Αφοσιωμένη στην έρευνα και αποτελεσματική στη διεύθυνσή της

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΘΕΟΔΩΡΟΥ, Γαιανθρακαποθήκες στο Αιγαίο. Το αρχείο του σταθμού ανθράκευσης της εταιρείας Μιχαλινός στην Κέα

ΜΝΗΜΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΝΤΟΚΟΥ (1934-2019)

ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΟΥΚΟΣ, ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ Δ. ΠΑΓΚΡΑΤΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

Βαγγέλης Σαράφης, Γιάννης Καρράς, Έταρος Μαντούβαλος, Μαρία Χριστίνα Χατζηγιωάννου, Σοφία Ματθαίου, Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης, Γιάννης Κόκκωνας, Έλλη Λεμονίδου, Νικόλαος Μπουμπάρης, Δημοσθένης Α. Δόνος, Δημήτρης Δημητρόπουλος, Στρατής Μπουρνάζος, Κατερίνα Γαρδίκια, Ελένη Γκαρά

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Μελέτες

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ, Και άλλες όψεις της βενετοκρατίας. Σκέψεις για τη βενετική κυριαρχία στον ελληνικό χώρο . . .	11-44
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΙΩΑΝΝΟΥ, Ψηφίδες για τη ζωή και το έργο του ζωγράφου Νικόλαου Κουνελάκη (1827-1869).	45-70
ΑΣΠΑΣΙΑ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗ, Διδάσκοντας το μέλλον: Η Νέα Ελλάδα στα σχολικά εγχειρίδια του τέλους του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα	71-104
ΑΝΤΩΝΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ, Τουρκία και Τουρκοκύπριοι τη δεκαετία του 1950: προσλήψεις της ελληνικής Αριστεράς μέσω του Κυπριακού	105-124
ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑ – ΕΝΤΥΠΟ:	
ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΚΚΩΝΑΣ, Ό μουσικός Πέτρος Μανουήλ Έφεσιος (†1840) και ή «χαρτογραφία» ή «χαρτοτυπία» του	125-158
ΠΟΠΗ ΠΟΛΕΜΗ, Το ελληνικό εκδοτικό τοπίο τον 19ο αιώνα . .	159-170
ΠΕΤΡΟΣ ΠΑΠΑΠΟΥΛΥΒΙΟΥ, Το τυπογραφείο και «Εργατικό Εκδοτικό “Το Άστρο”»: στοιχειοθετώντας την εκδοτική δραστηριότητα του πρώτου κυπριακού κομματικού τυπογραφείου (1927-1931) . .	171-194
ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΟΥΚΟΣ, Τυπογραφία και τυπογράφοι στην Ελλάδα και την Κύπρο: ανιχνεύοντας ομοιότητες και διαφορές	195-220
ΝΙΚΟΛΑΣ ΜΑΝΙΤΑΚΗΣ, Το τυπογραφείο του Γαλλικού Ινστιτού- του Αθηνών 1949-2001. Ένας ιδιαίτερος τυπογραφικός οργα- νισμός.	221-248

Προσεγγίσεις

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ Ε. ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ, Λουκία Δρούλια (15.12.1931 – 18.7.2019). Αφοσιωμένη στην έρευνα και αποτελεσματική στη διεύθυνσή της	249-258
--	---------

Σημειώματα και μαρτυρίες

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΘΕΟΔΩΡΟΥ, Γαιανθρακαποθήκες στο Αιγαίο. Το αρχείο του σταθμού ανθράκευσης της εταιρείας Μιχαλινός στην Κέα . .	259-276
--	---------

Μνήμη Κωνσταντίνου Ντόκου (1934-2019)

ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΟΥΚΟΣ, ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ Δ. ΠΑΓΚΡΑΤΗΣ 277-284

Βιβλιοκρισίες

Γκαρος Μαντούβαλος, *Από το Μοναστήρι στην Πέστη. Επιχειρήση και αστική ταυτότητα της οικογένειας Μάνου (τέλη 18ου αιώνα – 19ος αιώνας)*, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Φιλοσοφική Σχολή, Βιβλιοθήκη Σοφίας Ν. Σαριπόλου, Αθήνα 2016, 463 σ. (Βαγγέλης Σαράφης) 285-288

Nikolaos A. Chrissidis, *An Academy at the Court of the Tsars. Greek Scholars and Jesuit Education in Early Modern Russia*, Northern Illinois University Press, 2016, 384 σ. (Γιάννης Καρράς) . . . 288-291

Katerina Galani, *British Shipping in the Mediterranean during the Napoleonic Wars. The Untold Story of a Successful Adaptation*, Leiden – Βοστώνη, Brill, 2017, 278 σ. (Γκαρος Μαντούβαλος) 292-298

Le consulat de Venise, tome II (1750-1751) και III (1752-1753), publiés par Nicolas E. Karapidakis, Centre de Recherche Scientifique, Sources et Études de l'Histoire de Chypre, Nicosie 2017, 538+735 σ. (Μαρία Χριστίνα Χατζηωάννου) 298-302

Βασίλειος Γ. Μαργακός, «Μόνον ἐπὶ τούτῳ καυχῶμαι: ὅτι τὴν πατρίδα ἠγάπησα». *Ρομαντική φιλοπατρία και μεταμορφώσεις τῆς πατρίδας στὸν Γκριγκὸρ Παρλίτσεφ (1830-1893)*, Ἀθήνα, Ἡρόδοτος, 2018, 480 σ. (Σοφία Ματθαίου) 302-308

Γιάννης Κόκκωνας, *Ἔγρεο, φίλα μάτερ. Προσωποποιήσεις της Ελλάδας στα χρόνια της Τουρκοκρατίας*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2018, 8ο μικρό, 235 σ. (Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης) 308-316

Ἑλλην, Ρωμηός, Γραικός. Συλλογικοί προσδιορισμοί και ταυτότητες, ἐπιστημονική ἐπιμέλεια Ὀλγα Κατσιαρδῆ-Hering, Ἀναστασία Παπαδία-Λάλα, Κατερίνα Νικολάου, Βαγγέλης Καραμανωλάκης, Τμῆμα Ἱστορίας και Ἀρχαιολογίας ΕΚΠΑ, Ἱστορήματα 7, Ἀθήνα, Ἐκδόσεις Εὐρασία, 2018, 686 σ. (Γιάννης Κόκκωνας) 317-327

Robert Gerwarth, *The Vanquished. Why the First World War*

<i>Failed to End, 1917-1923</i> , London, Penguin Books, 2017, 464 σ. (ελληνική έκδοση: <i>Οι Ηττημένοι. Γιατί δεν τελείωσε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, 1917-1923</i> , μτφρ. Ελένη Αστερίου, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2018, 414 σ.) (Ελλη Λεμονίδου) . . .	327-334
<i>Οι πόλεις των Φιλικών. Οι αστικές διαδρομές ενός επαναστατικού φαινομένου. Πρακτικά Ημερίδας, Αθήνα 14 Ιανουαρίου 2015</i> , επιμ. Όλγα Κατσιαρδή-Hering, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, Αθήνα 2018, 208 σ. (Νικόλαος Μπουμπάρης) . . .	334-338
<i>Πόλεμος, κράτος και κοινωνία στο Ιόνιο πέλαγος (τέλη 14ου – αρχές 19ου αιώνα)</i> , επιστημονική διεύθυνση: Γεράσιμος Δ. Παγκράτης, Αθήνα, Ηρόδοτος, 2018, 382 σ. (Δημοσθένης Α. Δόνος) . . .	339-342
<i>Άννα Ματθαίου, Οικογένεια και σεξουαλικότητα, μεταξύ παράδοσης και νεωτερικότητας. Ελληνικές μαρτυρίες, 17ος – αρχές 19ου αι.</i> , Αθήνα, Εκδοτικός Οίκος Μέλισσα, 2019, 276 σ. (Δημήτρης Δημητρώπουλος)	342-346
<i>Βαγγέλης Καραμανωλάκης, Ανεπιθύμητο παρελθόν. Οι φάκελοι κοινωνικών φρονημάτων στον 20ό αι. και η καταστροφή τους</i> , Αθήνα, Θεμέλιο, 2019, 320 σ. (Στρατής Μπουρνάζος) . . .	346-350
<i>Εύη Καρούζου, Εθνικές γαίες, εθνικά δάνεια και εθνική κυριαρχία. Βρετανική διπλωματία και γαιοκτησία στο ελληνικό κράτος 1833-1843</i> , Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 2019, 256 σ. (Κατερίνα Γαρδίκα).	350-353
<i>Λύντια Τρίχα, Σπυρίδων: ο άλλος Τρικούπης (1788-1873)</i> , Αθήνα, Πόλις, 2019, 850 σ. (Μαρία Χριστίνα Χατζηιωάννου) . . .	354-358
<i>Σοφία Λαΐου, Μαρίνος Σαρηγιάννης, Οθωμανικές αφηγήσεις για την Ελληνική Επανάσταση: από τον Γιουσούφ Μπέη στον Αχμέτ Τζεβντέτ Πασά</i> , Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών / Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών, Αθήνα 2019, 184 σ. (Ελένη Γκαρά)	359-366

Χρονικό της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού 2019-2020

Διοικητικό Συμβούλιο και Εξελεγκτική Επιτροπή 2019-2020 . . .	367
Α'. Συναντήσεις-συζητήσεις	367-368
Β'. Συνέδρια – Ημερίδες	369
Γ'. Εκδόσεις	369

Δ'. Το Facebook της EMNE	369
Διοικητικό Συμβούλιο και Εξελεγκτική Επιτροπή 2020-2021 . . .	370
Α'. Συναντήσεις-συζητήσεις	370-371
Β'. Συνέδριο	371-372
Γ'. Το Facebook της EMNE	372
Ευρετήριο τόμου 37 (2019-2020)	373-396
Contents – Table des matières	397-398

και τον πατέρα μου. Μεγαλώσαμε ακούγοντας ιστορίες. Μεγαλώσαμε ακούγοντας για το πόσες κατορηγμένες ποδιές φίλησαν οι άνθρωποι για να μπορέσουν να επιβιώσουν, να μείνουν στη δουλειά τους, να φτιάξουν ένα σπίτι. Πέρασε καιρός για να καταλάβω ότι οι ποδιές –ποιανών άραγε;– δεν είχαν κατορηγηθεί, ότι δεν τις είχαν φιλήσει πραγματικά. Πιο αργά ακόμη έμαθα ότι κάποτε το συμβολικό είναι πιο βαρύ από το πραγματικό.

Παρέθεσα αυτό το εκτενές απόσπασμα όχι μόνο γιατί μέσα από αυτές τις γραμμές αναδεικνύεται ένας πολύ ταλαντούχος συγγραφέας, αλλά και γιατί μια τέτοια αφήγηση απαιτεί τόλμη. Δεν είναι εύκολο να μιλήσεις γι' αυτά, και μάλιστα σε πρώτο πρόσωπο. Η αφήγηση αυτή συνδυάζει αριστοτεχνικά βίωμα, πληροφορία και ερμηνεία. Πολύ συχνά ο πρόλογος είναι ένα κομμάτι του βιβλίου κάπως άχαρο ή συμβατικό. Εδώ είναι ένα από τα πιο σημαντικά και σαγηνευτικά. Και θα ήθελα να προτρέψω, ενθέρμως και δημοσίως, τον συγγραφέα να συνεχίσει στον ίδιο δρόμο, της γραφής και της σύνθεσης, και να μας χαρίσει γρήγορα και άλλα τέτοια βιβλία, βιβλία επιθυμητά από κάθε άποψη.

ΣΤΡΑΤΗΣ ΜΠΟΥΡΝΑΖΟΣ

Εύη Καρούζου, *Εθνικές γαίες, εθνικά δάνεια και εθνική κυριαρχία. Βρετανική διπλωματία και γαιοκτησία στο ελληνικό κράτος 1833-1843*, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 2019, 256 σ.

Η Εύη Καρούζου είναι γνωστή από το έργο της για τον ελληνικό αγροτικό χώρο και την οικονομία του. Τώρα επεκτείνεται σε προσεγγίσεις που είναι πραγματικά πολυεπίπεδες, με ένα βιβλίο για το οποίο μια σύντομη παρουσίαση αδικεί τον σύνθετο χαρακτήρα του. Το βιβλίο αφορά την πρώτη δεκαετία του ελληνικού κράτους, κατά την οποία όμως η ταχύτητα των εξελίξεων ήταν ιλιγγιώδης. Αρκεί να αναλογιστεί κανείς τι πρόλαβε να συμβεί μέσα στον ένα χρόνο από την υπογραφή της ιδρυτικής Συνθήκης του Λονδίνου, της 7ης Μαΐου 1832, μεταξύ των τριών Μεγάλων Δυνάμεων και του βασιλιά της Βαυαρίας, εκείνης που όρισε τον Όθωνα βασιλιά της χώρας.

Το νέο βιβλίο της κυρίας Καρούζου συζητεί ζητήματα που νομίζαμε ότι γνωρίζαμε, με έναν εντελώς νέο τρόπο. Μας προκαλεί να ξαναδούμε τις εθνικές γαίες ως δομικό στοιχείο της εθνικής κυριαρχίας με μια πλατιά προοπτική που συνδέει τα συμφέροντα των Μεγάλων Δυνάμεων, πρωταγωνιστών του Ανατολικού Ζητήματος, με εκείνα της κατακερματισμένης ελληνικής πολιτικής τάξης και, τέλος, με εκείνα του χωρικού, καλλιεργητή και δυνάμει πολίτη, γύρω από το μεγάλο επίδικο: τις εθνικές γαίες. Τοποθετεί δε αυτή την προοπτική στο πλαίσιο μιας πολιτικής θεωρίας που μετέφερε, όπως μας λέει η Καρούζου (σ. 203), το φυσικό δίκαιο στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου.

Οι εθνικές γαίες, τα εδάφη που κατά την Επανάσταση του 1821 εγκατέλειψαν οι Τούρκοι κάτοχοί τους και περιήλθαν στην κυριότητα του ελληνικού δημοσίου, ήσαν η μόνη περιουσία της χώρας, η υπόστασή της. Μόνο η ελληνική πολιτεία μπο-

ρούσε να αποφασίσει για τη διάθεσή τους, ακόμη και να τις αξιοποιήσει ως εγγύηση δανείου. Το βιβλίο αναπτύσσει ακριβώς το δίλημμα ανάμεσα στην υποθήκευσή τους ή την παραγωγική αξιοποίησή τους. Η τύχη τους όμως βρέθηκε συχνά υπό διαπραγματεύση στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής διεθνούς νομιμότητας, που εγκαινίαζε για το ελληνικό κράτος η Συνθήκη του Λονδίνου της 7ης Μαΐου 1832, σε ένα πλαίσιο προδιαγεγραμμένο από μια ευρωπαϊκή ιστορία διεθνών σχέσεων σχεδόν τριών αιώνων.

Συγκεκριμένα, στο διεθνές πλαίσιο που καθόρισε η Ειρήνη της Βεστφαλίας του 1648 —ένα σύνολο επιμέρους συνθηκών εκείνου του έτους, με την οποία τερματίστηκε ο Τριακονταετής Πόλεμος στην Ευρώπη— όλα τα κράτη διέθεταν από μία και μόνη αρχή, πάνω από την οποία δεν είχε εξουσία καμία άλλη. Αυτό είναι το νόημα της κυριαρχίας, έννοια την οποία είχαν επεξεργαστεί διανοητές όπως ο Jean Bodin, ο Thomas Hobbes και ο Hugo Grotius. Ως προς αυτό το χαρακτηριστικό, όλα τα κράτη, μικρά ή μεγάλα, ασθενή ή ισχυρά, ήσαν ισότιμα και συναποτελούσαν ένα δυναμικό διεθνές σύστημα. Το ελληνικό κράτος δημιουργήθηκε στο πλαίσιο του συστήματος που στην πορεία παρήγαγε το Συνέδριο της Βιέννης του 1815, μετά τους Ναπολεόντειους πολέμους. Σύμφωνα με το νέο σύστημα, α) ένα κράτος έπρεπε, πέρα από την κυριαρχία και την αναγνώρισή του ως κράτους, να διαθέτει και την ιδιότητα της βιωσιμότητας, ώστε να μην αποτελεί εστία αποσταθεροποίησης του συστήματος, β) την αναγνώριση την παρείχαν οι *de facto* ισχυροί του συστήματος, η Ευρωπαϊκή Συμφωνία ή Concert of Europe, ένα άτυπο σύνολο κρατών, κάτι σαν τους G7 της εποχής. Καθοριστική σημασία σε αυτή την κατεύθυνση είχε η διακήρυξη του Συνεδρίου του Aachen, του 1818, με την οποία τέθηκαν οι βάσεις και αρχές της Ευρωπαϊκής Συμφωνίας για την εδραίωση της ειρήνης.

Η Συνθήκη της 7ης Μαΐου μεριμνούσε για όλα αυτά τα ζητήματα διεθνούς νομιμοποίησης. Συγκεκριμένα, το άρθρο 7 ανέθετε στις τρεις Μεγάλες Δυνάμεις την ολοκλήρωση των διαπραγματεύσεων με την Υψηλή Πύλη για τον καθορισμό των συνόρων και τη μεσολάβησή τους σε όλες τις κυρίαρχες επικράτειες για την αναγνώριση των συνόρων του Ελληνικού Βασιλείου και του Όθωνα ως βασιλιά. Δεν ακρούσε δηλαδή η αναγνώριση μόνο από τις τρεις Μεγάλες Δυνάμεις. Άλλωστε, το σύστημα της Ευρωπαϊκής Συμφωνίας κατόρθωνε να συμβιβάζει τους ανταγωνισμούς μεταξύ των ισχυρών πάντοτε σε συνέδρια που κατέληγε σε πολυμερείς συμφωνίες στο τέλος μιας κρίσης (εδώ μπορεί να θυμηθεί κανείς τις πιο εμβληματικές: τη Συνθήκη του Λονδίνου του 1841 για τα Στενά, μετά τη Δεύτερη Αιγυπτιακή κρίση, τη Συνθήκη των Παρισίων του 1856, μετά τον Κριμαϊκό πόλεμο, και τη Συνθήκη του Βερολίνου το 1878, μετά την Ανατολική κρίση και τον Ρωσοτουρκικό πόλεμο). Όπως υποστηρίζει η Καρούζου, οι διεθνείς σχέσεις διέπονταν από το δόγμα της ισορροπίας της ισχύος, δόγμα που είχε ήδη αναπτυχθεί τον 18ο αιώνα και σύμφωνα με αυτό καμία από τις δυνάμεις δεν έπρεπε να ισχυροποιείται τόσο, ώστε να είναι σε θέση να υπερισχύσει των άλλων. Στο πλαίσιο αυτού του δόγματος, ως εργαλείο για την εξισορρόπηση των ανταγωνισμών και την επίλυση των διαφορών λειτούργησε ακριβώς η Ευρωπαϊκή Συμφωνία με τα συνέδριά της. Ωστόσο, η λογική της ισορροπίας της ισχύος είχε, σε μεγάλο βαθμό, συμπληρωθεί ή και υποκατασταθεί, μετά το Συνέδριο της Βιέννης, από την αρχή της νομιμότητας για την ισχύ των διεθνών συμφωνιών.

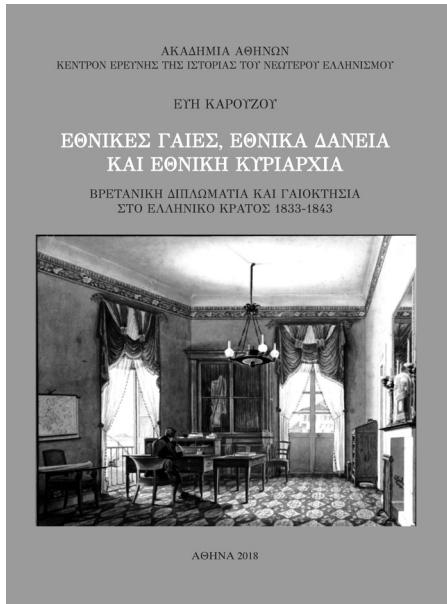
Για να επανέρθουμε στις ρυθμίσεις της Συνθήκης της 7ης Μαΐου, το άρθρο 12 και τη ρύθμιση που θα προωθούσε τη βιωσιμότητα του ελληνικού κράτους, με αυτά καθοριζόταν η ανάληψη εγγύησης από τις τρεις Μεγάλες Δυνάμεις δανείου 60 εκατομμυρίων φράγκων για το νέο Βασίλειο, μέχρι και η λεπτομέρεια ότι για την εκτέλεση της καταβολής των τόκων και του χρεολυσίου θα μεριμνούσαν «οι διπλωματικοί αντιπρόσωποι των τριών Αυλών».

Το δάνειο αυτό επανέρχεται στην αφήγηση του βιβλίου της Καρούζου, όπως επανερχόταν στις σχέσεις της Ελλάδας με τις Μεγάλες Δυνάμεις στη συνέχεια, καθώς προξενούσε περιορισμούς στην κυριαρχία του νέου κράτους, ιδίως κατά τη δύσκολη εποχή της εκταμίευσης της τρίτης και τελευταίας δόσης του δανείου, όταν η χώρα οδηγήθηκε στη δεύτερη χρεωκοπία της, το 1843. Κατά την επιδίωξή τους τότε να παρέμβουν στον έλεγχο της ελληνικής οικονομίας με τη σύμβαση της 2ας Σεπτεμβρίου 1843, οι πιστωτές περιόριζαν πλέον την ήδη ισχύουσα ελληνική εσωτερική κυριαρχία σχετικά με τη μία από τις δύο στοιχειώδεις λειτουργίες κάθε κράτους, που ήταν η συλλογή των φόρων.

Δυσκέψεις ακόμη για τις εγγυήσεις και δυο λόγια για την κυριαρχία: με όλες τις συζητήσεις περί εγγυήσεων για το νέο κράτος, η μόνη ρύθμιση για εγγυήσεις με συγκεκριμένα άρθρα στη συνθήκη της 7ης Μαΐου αφορούσε τις εγγυήσεις για το δάνειο. Οι εγγυήσεις για το ίδιο το κράτος δεν έγιναν ποτέ αντικείμενο διεθνούς συμφωνίας εξαιτίας της αδυναμίας συμβιβασμού κυρίως μεταξύ των κύριων ανταγωνιστών του Ανατολικού Ζητήματος, Βρετανίας και Ρωσίας. Το μόνο σχετικό κείμενο που έχουμε για τις ελληνικές εγγυήσεις, είναι εκείνο που τις κατήργησε το 1920 στο προοίμιο της Συνθήκης των Σεβρών περί προστασίας των μειονοτήτων.

Το 1832/1833, όπως αναλύει η Καρούζου, το πρόβλημα ως προς την κυριαρχία και τις εθνικές γαίες περιπλέκεται από τη σύμβαση του Ιανουαρίου 1833 μεταξύ της Ελλάδας και του τραπεζικού οίκου Rothchild, ο οποίος ανέλαβε το δάνειο των 60 εκατομμυρίων φράγκων. Ενώ η Συνθήκη όριζε ότι η Ελλάδα υποχρεούτο να προσδιορίσει για την εξυπηρέτηση του δανείου «τας πρώτας της επικρατείας προσόδους», η σύμβαση του Ιανουαρίου 1833 με τους Rothchild όριζε τις «προσόδους και τα αγαθά», προσθήκη που άνοιγε τον δρόμο για διεκδικήσεις των πιστωτών πάνω στις εθνικές γαίες: αν γινόταν δεκτή μια τέτοια ερμηνεία των αγαθών, η κυριαρχία πάνω στο έδαφος θα μπορούσε να τεθεί υπό συζήτηση από ιδιωτική σύμβαση.

Ένα άλλο ζήτημα που θίγει η Εύη Καρούζου, είναι η πολιτική διάσταση της διανομής των εθνικών γαιών, δηλαδή η σύνδεση της διανομής με τις ελευθερίες των Ελλήνων ως πολιτικών υποκειμένων, όπως τη συνέλαβε ο Καποδίστριας, όπως τη θέλησε η βρετανική εξωτερική πολιτική του George Canning και του συνεχιστή του Lord Palmerston και όπως πραγματοποιήθηκε με τη νομοθεσία του Armansberg. Στην ανάλυσή της αυτή διαχωρίζει ως έννοιες τον φιλελευθερισμό από τον συνταγματισμό και έτσι μπορεί να δει φιλελεύθερα προγράμματα στο επίπεδο του δικαιώματος της ατομικής ιδιοκτησίας ακόμη και πριν και χωρίς την απαραίτητη παρουσία συντάγματος. Η διανομή των εθνικών γαιών πραγματοποιήθηκε κυρίως με τον νόμο περί προικοδοτήσεως των ελληνικών οικογενειών του 1835, τον οποίο η Εύη Καρούζου αναλύει διεξοδικά τόσο ως προς το περιεχόμενο όσο και ως προς την έκβαση. Καταλήγει δε στο συμπέρασμα ότι, όπως τα προηγούμενα μικρότερης

κλίμακας σχέδια διανομής, απέβλεπε στη μικρή ατομική ιδιοκτησία όχι ως βάση ενός οικονομικού, παραγωγικού σχεδιασμού αλλά ως σχεδιασμό μιας κοινωνίας ελεύθερων και αυτόνομων πολιτικών υποκειμένων, απελευθερωμένων από την τάξη της ολιγαρχίας των προυχόντων. Το ίδιο ίσχυε και για τις βρετανικές απόψεις στο θέμα, όπως φαίνεται από ένα εύγλωττο παράθεμα επιστολής του Palmerston προς τον βρετανό πρεσβευτή στην Αθήνα το 1836, που ξεχωρίζει η Καρούζου: «Στόχος αυτού του νόμου [της προικοδοτήσεως] είναι να εξασφαλίσει σε κάθε έλληνα υπήκοο ένα τεμάχιο ελεύθερης έγγραφας ιδιοκτησίας. Έτσι, θα εξασφαλιστεί η ελευθερία του λαού σε πιο στέρεες βάσεις. Το ιδιωτικό συμφέρον θα συνδεθεί με το γενικό συμφέρον και εξ αυτού θα πη-

γάξει η σταθερή επιθυμία για τη διατήρηση της τάξης και ησυχίας. Αυτός είναι ο πλέον βέβαιος και ασφαλής τρόπος για την καθιέρωση εθνικής αντιπροσωπείας. Αυτό είναι που θα την κάνει συμβατή με τη διατήρηση της ευταξίας και της ηρεμίας και με την εδραίωση του θρόνου» (σ. 213).

Αυτό ήταν όντως το πνεύμα της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής της σχολής του George Canning στη Λατινική Αμερική και την Ευρώπη. Αυτά όλα μας επαναφέρουν στη μνήμη τις αναγνώσεις του Barrington-Moore στο *The Social Origins of Dictatorship and Democracy* και του Charles Tilly στο *Coercion, Capital and European States*, που ακριβώς συνέδεαν τα καθεστώτα γαιοκτησίας με τη δομή των πολιτευμάτων.

Η Εύη Καρούζου κλείνει το βιβλίο με μια ενδιαφέρουσα όσο και προκλητική θέση, ότι η αναιμική εσωτερική κυριαρχία καθώς και η μεγάλη διαπερατότητα της κυριαρχίας των ελληνικών συνόρων θα έθεταν συνεχώς τη βεσφαλιανή κυριαρχία σε κίνδυνο, όχι μόνο διότι οι μεγάλες δυνάμεις εφάρμοζαν το διεθνές δίκαιο στα μέτρα τους αλλά και διότι το ελληνικό κράτος αδυνατούσε να ακολουθήσει τη διεθνή νομιμότητα, δηλαδή εξασθενούσε αυτό το ίδιο τη βεσφαλιανή κυριαρχία του δίνοντας προτεραιότητα στην εσωτερική του συγκρότηση, την πολιτειακή του οργάνωση και την εθνική του ολοκλήρωση, με όποιον τρόπο θεωρούσε εκείνο ότι έπρεπε να γίνει (σ. 226).

Με αυτό το τελευταίο της βιβλίο η Εύη Καρούζου στρέφει τη συζήτηση περί εθνικής και κρατικής συγκρότησης σε νέα, ρηξικέλευθη κατεύθυνση.